

WESTERN INFLUENCE AND THE EVOLUTION OF ROMANIAN CONSERVATISM IN THE 19TH CENTURY

Iulian PÎNIȘOARĂ
Lecturer PhD

Faculty of Education Sciences, Law and Public Administration
"Constantin Brâncuși" University of Târgu-Jiu

ABSTRACT:

THE GROWING INFLUENCE OF THE WEST ON THE ROMANIAN SPACE AFFECTED THE EMERGENCE AND EVOLUTION OF ROMANIAN CONSERVATISM. THUS, OUR COUNTRY CAME TO KNOW CONSERVATISM QUITE WELL, DESPITE THE MUCH LESS INTENSE ENGLISH IMPACT COMPARATIVELY TO THE FRENCH ONE. EDMUND BURKE'S REFLECTIONS ON THE REVOLUTION IN FRANCE INSPIRED THE IDEOLOGICAL ARSENAL OF ROMANIAN CONSERVATISM. BURKE'S BOOK INSISTS ON THE NEGATIVE IMPACT THAT REVOLUTIONS HAVE, WITH THE DISRUPTION OF PUBLIC ORDER HAVING SERIOUS REPERCUSSIONS ON SOCIETY AS A WHOLE. OUR CONSERVATIVES HAVE MADE THE DEFENCE OF ORDER THEIR SUPREME COMMAND. HOWEVER, THE INEVITABLY POLITICAL-IST APPROACHES HAVE MADE THE OUTCOME A LITTLE DIFFERENT. IN THE SPRING OF 1907, THE PEASANT UPRISING WAS TO PUT AN END TO A CONSERVATIVE GOVERNMENT THAT HAD BEEN CRITICISED PRECISELY FOR NOT BEING ABLE TO MANAGE THE DISAGREEMENTS BETWEEN PEASANTS AND LANDOWNERS.

KEY WORDS: INFLUENCE, CONSERVATISM, BURKE, REVOLUTION, PUBLIC ORDER, EDUCATION

Influența civilizației occidentale în general și a celei franceze în special, asupra principatelor române începuse să își facă simțite efectele, cel puțin din perspectivă strict cronologică, odată cu intensificarea luptei pentru supremație în sud-estul Europei a celor trei mari puteri regionale: Rusia, Austria și Turcia, mai ales odată cu ocupațiile militare pe care trupele austriece și rusești le exercită asupra teritoriilor românești în timpul conflictelor dintre ele din anii 1769-1774 și 1787-1792. În aceste vremuri se produc primele scurtcircuite care demonstrează imposibilitatea administrației fanariote de a păstra impenetrabile principatele Moldovei și Valahiei la ideile europene.¹

Un prim factor în procesul de modernizare urma să devină accesul din ce în ce mai extins la educație.

Importanța educației în evoluția unei societăți era un subiect care începea să fie tot mai prezent în scrierile de la noi. De exemplu, Gavril Callimachi vorbea despre "mințile cele mai iuți a filosofilor celor din Academiiile Evropii", în timp ce Grigore Râmnicăneanu aprecia că "oamenii Evropii au minte ascuțită, sunt puitori de pravile, doftori, ritori și voievozi aleși, carii

¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, Humanitas, București, 1992, p. 109.

au domesticit, au învățat și au biruit pre toate celelalte neamuri ale lumii cu puterea minții, lor, a limbii și a mâinii; ... într'însa au înflorit și înfloresc științele, meșteșugurile, bunele obiceiuri și buna nemurire”¹. Pe aceeași temă se pronunță și Dinicu Golescu. Acesta sublinia, la rândul său, importanța deosebită pe care o reprezenta educația pentru viitorul românilor în lucrarea *Însemnare a călătoriei mele în anii 1824, 1825, 1826*, scrisă în urma unui periplu efectuat în Transilvania Banat, Ungaria, nordul Italiei, Elveția și sudul Germaniei. Marele boier muntean aprecia preocuparea comunității săsești din Brașov pentru educația copiilor: “toți copiii trebuie să învețe carte, încât să poată citi și a scrie, și cele trebuincioase trei socoteli”², sau, după cum arăta într-un program ce anunța deschiderea unei școli la inițiativa și pe cheltuiala boierului, acesta arăta că “întâiu să îmbrățișăm Învățătura, care este ce dintâiu pricină spre a câștiga adevărata Lumină. Apoi vrednicia economică, Unire, Dreptate și bunele Năravuri”³.

Încă din primii ani ai celui de-al XIX-lea veac, pe la 1803, Gheorghe Bogdan, fiul unui boier moldovean, studia dreptul la Paris. El era urmat, după numai trei ani, de fiul unei alte familii moldovenești, Furnarachi, studia și el la Paris.⁴ În anii următori, din ce în ce mai mulți tineri boieri au luat drumul Parisului. Printre ei, Barbu Catargiu, frații Rosnovanu, și mai apoi G. D. Bibescu, Barbu Știrbey, C. Cantacuzino, C. Filipescu, Al. Lenș, M. Mărgeală, Dimitrie Golescu.⁵ Alte destinații au ales Gheorghe Asachi, acesta studiind la Roma, Ioan Cănanău la Berlin, sau poetul Ioan Văcărescu la Viena.⁶ Generații la rând au luat drumul occidentului pentru a urma studii universitare, obicei păstrat de aristocrația românească până la începutul secolului XX. Într-un interviu acordat unui post de televiziune din România, Neagu Djuvara, descendent al unei familii aristocratice românești, atrăgea atenția asupra faptului că, spre deosebire de tinerii care aleg să studieze în străinătate și nu se mai întorc în țară după finalizarea studiilor, pe vremuri, tinerii boieri nici nu concepeau să nu se întoarcă acasă pentru a încerca să aplice lucrurile pe care le învățau.

“Tinerimea studiosă” de la noi nu a urmărit neapărat obținerea unor titluri academice, a unor diplome, scopul principal fiind dobândirea unor competențe practice pe care să de poată utiliza cu rezultate bune la întoarcerea în țară. Exemplul lui Ion C. Brătianu este relevant în acest sens. Plecat la Paris pentru studii, acesta a frecventat cursurile pe care le considera ca fiind cele mai utile pentru el fără să susțină vreun examen de finalizare și, evident, fără să obțină o diplomă. Cu toate acestea a devenit unul dintre cei mai importanți oameni politici pe care i-a avut România în secolul al XIX-lea și, probabil, cel mai eficient conducător pe care i-a avut Partidul Liberal în întreaga sa istorie.

Importanța acordată educației este evidențiată și de faptul că de la începuturile României moderne, odată cu investirea primului guvern de către principele Carol I și până la intrarea României în primul război mondial, singurul ministru care nu avea studii superioare a fost Lascăr Catargiu. Catargiu, una dintre cele mai proeminente figuri ale politicii românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Descendent al uneia dintre cele mai vechi și importante familii de boieri moldoveni, candidat la domnia Moldovei la alegerile din anul

¹ Vlad Georgescu, *Istoria ideilor politice românești (1369-1878)*, Colecția istorică Jon Dumitru-Verlag, Munchen, 1987, p. 73

² Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826*. Tipărită din nou și însoțită de o introducere de Nerva Hodoș, Editura Tipografia “Cooperativa”, București 1910, p. XLIV.

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ N. N. Herjeu, *Istoria partidului național-liberal. De la origini până în zilele noastre*. Volumul I, Institutul de arte grafice “Speranța”, București, 1915, p. 44; A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Librăria Stănciulescu, București, 1920, p. 75.

⁵ *Ibidem*, p. 44.

⁶ A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Librăria Stănciulescu, București, 1920, p. 75.

1859¹, membru al Locotenenței Domnești (alături de Nicolae Golescu și Nicolae Haralambie) instituite după abdicarea forțată a lui Alexandru Ioan Cuza, lider al partidului conservator, deputat și senator, președinte al primului Consiliu de Miniștri al noului domnitor Carol I între 11 mai și 13 iulie 1866 și al primului guvern stabil al României moderne între 11 martie 1871 și 30 martie 1876 (guvern în care a ocupat, pentru o scurtă perioadă de timp, și portofoliul de la Afaceri Străine), apoi încă de două ori prim-ministru între 29 martie și 3 noiembrie 1889 și între 27 noiembrie 1891 și 3 octombrie 1895², a fost unul dintre pușinii oameni politici fără studii universitare, motiv pentru care era de multe ori ținta ironiilor adversarilor politici, fie ei liberali, fie conservatorii grupați în jurul cercului “Junimea” fie cazul urmașului lui C. A. Rosetti la conducerea radicalismului românesc, George Panu, cel care spunea despre el că “orator nu e, vorbitor nu este; inteligență vie și pătrunzătoare nu posedă; cultură este departe de a avea ...”³. Este evident, deci, interesul elitelor politice românești pentru educație, mai ales în ceea ce-i privește pe aceia care vor împărtăși ideile conservatoare. Din acest motiv, aristocrația românească nu s-a aflat în pericolul de a-și pierde acele calități care o deosebeau de restul societății și care îi justificau, măcar în propria lor optică, privilegiile pe care le considera meritate, întrucât, așa cum preciza chiar și Nicolae Iorga: “aristocrație de talent, de merite, de instrucție, de știință, cu un cuvânt: de educație. Oricare alta este o aischistocrație”⁴.

Tinerii care alegeau să-și completeze studiile în străinătate, mai ales cei care alegeau ca destinație Parisul, se întorceau acasă nu numai cu noi cunoștințe și aptitudini obținute în perioada studiilor, ci și cu cele mai noi dintre ideile politice în vogă în capital Franței. Ecurile revoluției de la 1789 erau încă extreme de puternice când primii studenți români își îndreptau pașii spre Paris.

Înnoirea culturală a fost posibilă, în parte, și datorită creșterii sensibile a numărului de cărți ce ajungeau în bibliotecile de la noi, atât în cele “publice” cât și în cele particulare. Cele mai bogate dintre aceste biblioteci “publice” erau cele care aparțineau celor două Academii domnești din capitalele celor două principate, București și Iași. Nu mai puțin “dotate” erau și bibliotecile ce funcționau în cadrul celor două mitropolii de la București și Iași, bibliotecile unora dintre mănăstirile cele mai însemnate, precum Ghighiu și Cernica, precum și biblioteca seminarului de la Socola.⁵

Atât bibliotecile “publice” cât și cele private au practicat împrumurile de carte, astfel încât lucrările aflate în aceste mici laboratoare de erudiție au circulat totdeauna în societatea alcătuită din toți cei care aveau preocupări culturale din cele mai importante orașe ale principatelor, București și Iași. În acest fel, ideile europene au pătruns în Moldova și Valahia, fie dinspre Franța, fie dinspre Germania, prin intermediul acestor împrumuturi de carte.⁶

La începutul secolului al XIX-lea, în sud-estul Europei erau încă vii ecurile revoluției franceze, care dăduseră naștere, în rândul popoarelor balcanice sentimentelor de libertate și

¹ Nicolae Constantin, *Dicționar de personalități istorice românești*, ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, p. 59.

² Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți 1866 – 1916*, SILEX – Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994, p. 179-180.

³ George Panu, *Portrete și tipuri parlamentare*, Tipografia “Lupta” Pasajul Băncii Naționale, București, 1892, p. 29.

⁴ Nicolae Iorga, *O carte de gândire conservatoare românească*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1940, p. 4. Dacă aristocrația reprezenta guvernarea celor mai buni, aischistocrația despre care vorbește Iorga reprezenta conducerea politică exercitată de către cei mai mediocri membri ai comunității.

⁵ Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în principatele române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 54.

⁶ Ibidem.

autodeterminare, având la bază, la rândul lor, sentimentul de egalitate socială, idee de care se va contamina și “revoluționarul” din Oltenia, Tudor Vladimirescu.

Răspândirea idealurilor revoluției franceze a condus la apariția unor focare de revoltă împotriva stăpânirii otomane, în majoritatea teritoriilor supuse Porții, din partea de sud-est a Europei. Lupta pentru independență și emancipare a acestor popoare s-a coagulat în jurul Greciei și a societăților secrete care au coordonat acest efort, cea mai notorie din acest punct de vedere fiind Philike Hetaeria.

Nu grecii au fost însă cel dintâi popor care s-a întors împotriva dominației politice, militare și economice exercitată de Imperiul Otoman în zona Balcanilor, ci sârbii. Condușă inițial de către autointitulatul principe Gheorghe Petrovici (poreclit și Karagheorghe, sau, pe românește Gheorghe cel Negru), și continuată ulterior de către succesorul și rivalul său Miloș Obrenovici, în perioada 1815-1817, răscoala se soldează cu un succes parțial, în sensul că este recunoscută autoritatea lui Obrenovici care primea titlul de pașă și obținea retragerea trupelor otomane de pe teritoriul aflat sub autoritatea sa, supraviețuind însă obligativitatea plății tributului, precum și suzeranitatea otomană.¹

Societatea Philike Hetaeria, “Societatea Prietenilor”, fusese readusă la viață la Odessa, în Rusia, în anul 1814. Ea fusese creată încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, artizanul ei fiind poetul grec naționalist Rigas Feraios. Spirit mai degrabă romantic decât pragmatic, Feraios își imagina mișcarea de eliberare a Greciei de sub dominația otomană ca o luptă a națiunilor reunite în cadrul unei federații a statelor creștine din Balcani.² A existat o oarecare sincronizare cronologică între mișcarea de eliberare a grecilor și cea condusă de Tudor în Țara Românească. Numai că Vladimirescu nu era un visător precum Rigas Feraios, ci un om politic foarte pragmatic și conștient de faptul că lupta românilor pentru obiectivele politice și sociale proprii trebuia să aibă o identitate proprie.

Semne de revoltă au început să apară mai peste tot în Balcani. Numai că între aceste revolte nu a existat unitate așa cum preconizase Feraios.³ Fiecare comunitate balcanică a încercat să-și atingă obiectivele prin mijloace proprii.

Începutul secolului al XIX-lea este marcat de câteva evenimente care au loc în Principate. În Țara Românească avea loc, la începutul anului 1821 o mișcare al cărei principal scop era desprinderea de sub tutela Imperiului Otoman. Tudor Vladimirescu folosește în discursurile și în scrierile sale unele dintre cele mai moderne idei politice.

Dincolo, în Moldova un rol oarecum asemănător celui jucat de Vladimirescu a fost cel jucat de Ionică Tăutu, autor al unui prim proiect de constituție de la noi. “Constituția” cărvunarilor este, atât prin ceea ce a reprezentat în sine, dar și prin reacțiile pe care le-a produs în rândurile marii boierimi, un moment de mare importanță în istoria politică, atât în Moldova cât și în Țara Românească, acesta fiind momentul în care societatea politică românească, reunită în mare parte în ceea ce era denumită partida națională, se scinda în mod ireversibil în două mari orientări distincte ce aveau să definească viața politică românească pe toată durata secolului al XIX-lea, până chiar în primii ani ai secolului al XX-lea, indiferent de schimbările sociale și politice care aveau să se petreacă. Coordonatele vieții politice românești aveau să se mai schimbe abia după sfârșitul primului război mondial când, ca urmare a dispariției Partidului Conservator avea să se modifice și scena politică românească, dominată timp de aproape un

¹ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, ediția a XII revizuită și adăugită, Editura Humanitas, București, 2010; p. 174.

² Lord Kinross, *Istoria Imperiului Otoman. Mărirea și decăderea Imperiului Turc*, Editura Orizonuri, București, 2019, p. 367.

³ *Ibidem*, p. 368.

secol de lupta dintre conservatori și liberali, în perioada interbelică locul conservatorilor fiind luat de Partidul Național Țărănesc¹.

Tocmai răspândirea acestor idei printre tinerii din principate a determinat agregarea reprezentanților aristocrației funciare de la noi într-o grupare care avea drept principal scop păstrarea vechilor structuri de putere și menținerea marii boierimi ca forță preponderentă în viața politică românească. Această grupare va deveni din ce în ce mai prezentă și mai vocală în viața politică românească, pledând pentru dezvoltarea structurilor politice în acord cu vechile tradiții, până când, în anul 1880 va da naștere Partidului Conservator, cel care va împărți scena politică de la noi până la sfârșitul primului război mondial cu celălalt partid de guvernământ, Partidul Liberal.²

Atât liberalii cât și conservatorii și-au extras principalele repere ideologice din experiențele revoluției franceze. Conservatorii moldoveni și valahi s-au pus imediat de acord cu opiniile lui Edmund Burke, exprimate de către acesta în lucrarea sa *Reflecții asupra revoluției din Franța*, lucrare devenită celebră și intrată foarte rapid și în lista de lecture obligatorii pentru cei care aveau să marcheze istoria partidului conservator și a românilor pentru întreaga perioadă a secolului al XIX-lea precum și a primilor ani ai celui următor. “Cheia de boltă” a ideologiei conservatoare era ideea potrivit căreia punctul de plecare pentru o societate românească modernă, racordată la valorile pe care le împărtășea civilizația vest-europeană, era respectarea și respectul față de ordinea publică.

Timp de o sută de ani de întâia utilizare a termenului “conservator” în Principate și mai apoi în România, trei generații de adepți ai ideilor au participat, de pe băncile Parlamentului sau din fotoliile ministeriale, de la putere sau din opoziție, la edificarea României moderne.

De-a lungul unui întreg secol, conservatorii au încercat din răputeri să creeze o opoziție cât mai consistentă tendințelor adversarilor politici, liberalii, de a promova reforme cât mai ample și mai eficiente pentru societatea românească. În lupta lor politică împotriva adversarilor liberali, conservatorii au pierdut și pentru că erau mai degrabă convingși că este nevoie ca vremurile să se schimbe după cum credeau ei și nu că ar trebui să țină seama și de faptul că unele schimbări sociale, politice, economice sau de altă natură nu puteau fi împiedicate.

O primă etapă în evoluția conservatorismului românesc o reprezintă opoziția pe care marii boieri o formulează, prin diverse proiecte de constituție sau propuneri de reformă, ca replica la ideile “novatorilor”, odată cu mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu în Țara Românească.

Așadar, în prima parte a secolului al XIX-lea, principala preocupare a conservatorilor a fost aceea de a întârzia, cât de mult posibil, încercările de reformare a societății românești. Unul dintre principalii artizani ai acestei tendințe a fost Mihail Sturdza, fiul logofătului Grigore Sturdza. Cel care avea să ajungă ulterior și domnitor în Moldova, motiva reticența față de schimbările propuse de reprezentanții micii boierimi, prin fragilitatea statutului internațional al Moldovei și, prin urmare, prin necesitatea respectării tratatelor internaționale care consfințeau acest statut. Mihail Sturdza aprecia că: “orice schimbare făcută în principiile unei ocârmuiri este privită ca o înnoire, și orice prefacere a acestor principii răstoarnă mai totdeauna

¹ Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România de la origini până la 1918*, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 31.

² Termenul “conservator” a fost folosit pentru prima dată de către Mihail Sturdza, într-o scrisoare adresată consulului Rusiei, Minciaki, scrisoare în care îi făcea cunoscute oficialului rus motivele pentru care nu revenise încă în țară în urma surghiunului impus de evenimentele politice din timpul anului 1821. Viitorul domnitor se erijase în liderul unei grupări politice alcătuită din mari boieri, grupare care se ghida, în activitatea sa politică, după unele “principii conservatoare”. A se vedea, în acest sens, *A fi conservator. Antologie, comentarii și bibliografie de Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad*, Editura Meridiane, București, 2002, pp. 9-10.

așezămintele consfințite prin legitimitate și cărora succesiune veacurilor le-a întipărit un caracter neschimbător. Așezămintele care ocârmuiesc Moldova sunt întemeiate pe autoritatea ordonanțelor emanate dela guvernul Otoman, cari nu au fost decât confirmarea vechilor întocmiri ale Principatului. Orice abatere dela acest sistem primordial este o înfrângere vădită a cuprinsului tractatelor și a voinței autorității supreme”.¹

Mihail Sturdza era de fapt liderul de opinie al unei importante grupări politice, aceea a marilor boieri ce aleseră calea exilului din cauza instabilității ce cuprinsese și Moldova în timpul revoltei din Țara Românească din 1821². Sturdza îi scria consulului rus că era nevoit să-și prelungească exilul din cauza creșterii în intensitate a activității micii boierimi, a novatorilor și a consecințelor acestei situații: “aceste argumente, pe cât de hotărâtoare, pe atât de adevărate, vă vor face o idee justă despre intențiile răuvoitoare și despre rezultatele funeste, care decurg, și despre principiile conservatoare ale boierilor emigranți”³.

Numărul de boieri ce aleseră calea exilului era destul de mare. Există de altfel, o listă, datată 2 februarie 1823, în care erau enumerați boierii moldoveni ce aleseră să-și petreacă această perioadă a vieții în Bucovina, listă ce cuprindea și alte mențiuni precum situația socială, localitatea în care se așezaseră precum și o rubrică de observații. Lista cuprindea nume precum marele vistiernic Săndulache Sturdza, spătarul Dimitrie Cantacuzino, hatmanul Răducanu Rosetti, hatmanul Alecu Ghica, vornicii Gheorghe Ghica, Alexandru Balș, Costache Sturdza, Alexandru Cantacuzino-Pășcani, marele vistiernic Grigoraș Sturdza, spătarul Constantin Neculce împreună cu familia sa, vornicul Mihai Sturdza, spătarul Iordache Bucșănescu, spătarul Petrachi Rosetti, vornicul Iordache Balș, marele vistiernic Constantin Cantacuzino-Pășcani împreună cu familia sa, spătarul Alecu Rallet și așa mai departe. În total, tabelul conținea 155 de nume, dintre care nu toți erau mari boieri. Lista mai conținea și mari proprietari ce nu aveau rangul de boier, medici, negustori, călugări, arendași de moșii, profesori particulari, dar și Mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache sau secretarul fostului domnitor Alexandru Șuțu⁴.

Faptul că era vorba doar de o luptă politică între marii boieri și reprezentanții boierimii mici și mijlocii o dovedește unul dintre proiectele de reformă propuse chiar de către cei mai refractari dintre reprezentanții marii boierimi. Este vorba de un program de reformă ce propunea realizarea unui nou model de organizare a instituțiilor statului, model care urmărea păstrarea preponderenței aristocrației în viața politică. A fost întocmit de către logofătul Dimitrie I. Sturdza, cunoscut sub denumirea de “Plan sau formă dă obləduire republicească aristo-dimocraticească în Moldova” în anul 1802.⁵

Chiar dacă era vorba de un proiect de constituție, și mai ales de un proiect republican, cunoscutul mare boier moldovean fiind unul dintre puținii admiratori ai sistemului republican la acea vreme, modul în care autorul a conceput organizarea instituțiilor statului a fost unul ce amintea mai mult de republicile italiene medievale decât de un model modern occidental. Cu

¹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 90.

² Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad, *A fi conservator*. Editura Meridiane, 2002, p. 8.

³ Anastasie Iordache, *Originile și constituirea Partidului Conservator din România*, Editura Paideia, București, 1999, p. 51.

⁴ Teodor Bălan, *Refugiații moldoveni în Bucovina 1821 și 1848*, Editura Cartea Românească, București, 1929, pp. 78-88.

⁵ Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte i documente 1741-1991*, Ediția a III-a, Editura C. H. Beck, București, 2016, p. 47. Potrivit unor cercetări mai noi, se pare însă că proiectul de constituție ar fi fost redactat de către Ioan Cantacuzino, istoricul Dan Berindei apreciind că documentul ar fi fost redactat, cel mai probabil, în anul 1790.

toate aceasta proiectul era unul “lucrat” cu foarte multă migală și rigoare.¹ Cu toate că preocuparea de a desena un model de împărțire a competențelor de conducere a treburilor publice, acest document este cel mai complet cel mai articulat, nu numai până în vremea sa, ci chiar până la Regulamentele Organice.² “Temelia” acestui proiect, așa cum se pronunța chiar autorul său, era reprezentată de o primă punere în aplicație, destul de rudimentară, a principiului separației puterilor în stat. Astfel, în chiar preambulul documentului se arăta că acest principiu al separației puterilor urma să fie materializat prin împărțirea puterii între trei organisme colegiale și anume un Mare Divan alcătuit din cincisprezece membri, un alt organism intitulat Divanul Pravilnicesc alcătuit, de asemenea, din cincisprezece membri precum și un al treilea, Divanul de Jos, fiecăruia dintre cele trei atribuindu-li-se competențe diferite.

Un alt document redactat în spirit conservator, ar fi fost scris fie la sfârșitul anului 1821 fie la începutul celui următor. În prima parte a acestui document, așa cum avea să se întâmple și cu “cererile” boierimii din Moldova, aristocrația munteană înfiera trecutul fanariot al țării. Grecii care administraseră Principatul erau considerați “răzvrățitori și vătămători”³. După greci, și turcii erau acuzați de faptul că avuseseră o atitudine lipsită de loialitate față de Țara Românească. În schimb, Rusia era catalogată ca fiind “apărătoarea neamului creștinesc și mai vărtos a neamului nostru locuitor al Daciei”⁴.

Prima parte a documentului, pe cât de elaborat, pe atât de măgulitor la adresa Rusiei, cuprindea, în cea mai mare parte, revendicări ce aveau un profund caracter economic, revendicări ce erau considerate absolut necesare, în opinia autorilor, pentru redresarea economică a Țării Românești, dar și a locuitorilor săi.

Un alt proiect de reformă, destul de asemănător cu cel amintit mai sus, a fost cel cunoscut sub numele de “Îndreptarea țării (după cele) ce a pățimit țara la 1821 de la străini”, chiar dacă nu este la fel de complex ca și cel menționat anterior. Și acest proiect pune în fruntea setului de reforme îndepărtarea străinilor, și în special a grecilor, din funcțiile deținute în aparatul de stat, urmând ca ei să poată exercita diverse activități economice precum negustoria și meșteșugurile. De asemenea, se cerea desființarea corpului de arnăuți și reînființarea unei armate indigene, ai cărei reprezentanți să fie singurii care aibă dreptul de a purta arme (de foc), în timp ce străinilor li se interzicea să aibă asupra loc chiar și cuțite.

Un alt moment important în disputa politică dintre liberali și conservatori îl constituie revoluția de la 1848.

Revoluția de la 1848 nu este altceva decât o replică la adresa imobilismului ce caracteriza viața politică și structura socială în cele mai multe părți ale Europei. În toate părțile continentului în care au izbucnit astfel de mișcări, ele s-au îndreptat împotriva grupărilor minoritare și privilegiate care păstrau încă monopolul asupra treburilor statului.

În contextul noilor dezordini ce izbucniseră sau stăteau să se declanșeze, reprezentanții marilor puteri vecine, le solicitau domnitorilor români să urmărească foarte atent evoluția evenimentelor.

Astfel, în februarie 1848, marele vizir Reșid Pașa îi cerea domnitorului Gheorghe Bibescu să ia toate măsurile necesare pentru a împiedica producerea unor mișcări revoluționare asemănătoare celor care “se petrec în Europa cu o viteză înspăimântătoare”, marele vizir

¹ Valeriu Șotropa, Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din Țările Române, în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p. 41.

² Ibidem.

³ Ioan C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1829*, Editura Cartea Românească, București, 1932, pp. 83-84.

⁴ Ibidem.

subliniind faptul că îl considera pe domnitorul Țării Românești ca o garanție în privința menținerii ordinii și liniștii interne.¹

Domnitorul Gheorghe Bibescu era atenționat și de către contele Pavel Kiseleff în legătură cu pericolul pe care îl reprezenta pentru Țara Românească izbucnirea unor violențe asemănătoare celor din alte părți ale continentului.

Dincolo, în Moldova, odată cu izbucnirea mișcării petiționare din capitală, domnitorul Mihail Sturdza emitea un ofis prin care se declara îngrijorat de cele pricinuite de “câțiva netrebncici cu cugetări tulburate dintre boieri”.²

Pentru a contracara eventuale tensiuni ce puteau apărea în societate, Mihail Sturdza adresa un apel către toți locuitorii Moldovei, cerându-le “să se ferească cu de-adinsul de orice ademeniri de afară venite sau înlăuntru urzite, de defăimare și zdruncinătoare închipuiri, ce nu produc alta decum vătămare patriei, răspundere Cârmuirii, la întâmplare de a le trece cu vederea, nenorocire făptuitorilor și întristare familiilor”.³

Motivul invocat de domnitor pentru luarea unor măsuri de forță împotriva celor ce ar fi găsit de cuviință să participe sau să organizeze manifestații împotriva puterii era acela de a apăra ordinea și pacea socială, prosperitatea economică. Asta în condițiile în care multe voci, e drept ale unor străini, descriau situația din principate ca fiind mai degrabă una precară. Astfel, Gueroult, Consul al Franței la Iași, aprecia că “singurii care se bucurau de o existență reală și independent sunt boierii. Ei dispun de toate privilegiile, ceilalți locuitori fiind robi sau aproape de această condiție”.⁴ Parțial adevărată, această apreciere trebuie privită însă cu foarte multă precauție. Ea dovedește totuși o cunoaștere destul de superficială a societății românești, caracteristica mai tuturor celor care au scris despre realitățile din societatea românească din acele vremuri. Reproșând Moldovei că nu avea o aristocrație ereditară ci una a funcțiilor, consulul Franței uita că și în Franța, încă de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea situația era aceeași.

Acțiunile domnitorului Mihail Sturdza prin care acesta a încercat să înăbușe din fașă orice acțiune împotriva guvernării sale erau salutate de către Rusia țaristă. Generalul Duhamel, venit la Iași cu o misiune oficială, cu ocazia unei întâlniri cu marii boieri moldoveni se declara mulțumit de măsurile luate de către domnitor și, totodată, “a recomandat cu îngrijire bătrânilor țării de a priveghea și a modera pe tinerii cei esaltați cu doctrine primejdioase fericirii moldo-române. O învățătură rezemată pe principia de religie și morală a rezis că trebuie să fie educația tinerimii noastre, pe lângă care a adaos că trebuie a vă întruni cu dinadinsul împrejurul domnitorului, pentru ca să fiți tari și să conlucrați la fericirea patriei”.⁵ Educația era, prin urmare, un element esențial pentru viitorul Moldovei, din punctual de vedere al lui Mihail Sturdza și al marii boierimi. Însă numai dacă această educație furniza tinerilor idei considerate benefice de către membrii protipendadei. Să ne aducem aminte că Mihail Sturdza este cel care, la sugestia consulului Rusiei la Iași, a interzis tinerilor din Moldova să mai meargă la studii în capitala Franței pentru a nu se “contamina” cu ideile politice care circulau în Franța la acea vreme, printre tinerii aceștia numărându-se Mihail Kogălniceanu, dar și fii domnitorului. De amintit, de asemenea, și cenzura destul de severă ce afecta presa scrisă la vremea respectivă. Kogălniceanu a mai fost odată victimă a stilului autoritar al lui Mihail Sturdza, atunci când i-a fost suspendat cursul de istorie de la Academia Mihăileană după susținerea cursului introductiv.

¹ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 94.

² Ibidem, pp. 94-95.

³ Ibidem, p. 96.

⁴ Ibidem, p. 97.

⁵ Ibidem, p. 98.

BIBLIOGRAFIE

1. Bălan, Teodor, *Refugiații moldoveni în Bucovina 1821 și 1848*, Editura Cartea Românească, București, 1929;
2. Constantin, Nicolae, *Dicționar de personalități istorice românești*, ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011;
3. Djuvara Neagu, O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri, ediția a XII revizuită și adăugită, Editura Humanitas, București, 2010;
4. Filitti, Ioan C., *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1829*, Editura Cartea Românească, București, 1932;
5. Georgescu, Vlad, *Ideile politice și iluminismul în principatele române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972;
6. Georgescu, Vlad, *Ideile politice și iluminismul în principatele române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972;
7. Georgescu, Vlad, *Istoria ideilor politice românești (1369-1878)*, Colecția istorică Jon Dumitru-Verlag, Munchen, 1987;
8. Golescu, Dinicu, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826*. Tipărită din nou și însoțită de o introducere de Nerva Hodoș, Editura Tipografia “Cooperativa”, București 1910;
9. Herjeu, N. N., *Istoria partidului național-liberal. De la origini până în zilele noastre*. Volumul I, Institutul de arte grafice “Speranța”, București, 1915;
10. Ionescu, Cristian, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, Ediția a III-a, Editura C. H. Beck, București, 2016;
11. Iordache, Anastasie, *Originile și constituirea Partidului Conservator din România*, Editura Paideia, București, 1999;
12. Iorga, Nicolae, *O carte de gândire conservatoare românească*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1940;
13. Kinross, Lord, *Istoria Imperiului Otoman. Mărirea și decăderea Imperiului Turc*, Editura Orizonuri, București, 2019;
14. Mamina, Ion, Bulei, Ion, *Guverne și guvernanți 1866 – 1916*, SILEX – Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994;
15. Panu, George, *Portrete și tipuri parlamentare*, Tipografia “Lupta” Pasajul Băncii Naționale, București, 1892;
16. Stan, Apostol, Iosa, Mircea, *Liberalismul politic în România de la origini până la 1918*, Editura Enciclopedică, București, 1996;
17. Stanomir Ioan, și Vlad, Laurențiu, *A fi conservator. Antologie, comentarii și bibliografie*, Editura Meridiane, București, 2002;
18. Șotropa, Valeriu, *Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din Țările Române, în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976;
19. Xenopol, A. D., *Istoria partidelor politice în România*, Librăria Stănculescu, București, 1920.